

10 'Aokosi, 2020. - Mālō Luseane, pea 'oku ou kole pe keu hufanga 'i he ngaahi fakatapu, teu 'oatu pē 'a hono fakalukufua, mo hono fakakatoa. Fakatatau ko 'eni ki he ngaahi kupu pē ko eni 'o e Lao ko ee 'o e Communications Act 2015. Ko hono fakalukufua ko e ngaahi fee ko eni 'oku 'asi atu koe 'i he infringements ko hono tukuhifo ia 'e he loto kiai 'a e Pule'anga ko 'eni, 'a e ngaahi fee ko 'eni 'oku 'osi 'asi peia he Lao, Lao ko eni 'a e Communications Act pea ko e fakahoko atu koia 'o e infringement notice ko hono tukuhifo ia 'a e ngaahi totongi, ngaahi penalties.

CEO for MEIDECC and Luseane Luani

Teu fakatātā'aki pē hangē koena ko e Kupu 24 'o e Lao Fetu'utaki pe ko e Communications Act, ko e tautea ia ki ha publish ta'e ma'u ha ngofua 'a e ngaahi sensitive information. 'A ia ko e

ngaahi sensitive information 'oku 'uhinga 'a e fo'i Kupu ia ko 'eni ki he Regulator pe ko mautolu koia 'a e Potungaue he komautolu pe foki 'oku regulator pe ko e komisoni.

Tau fakatātā pē kapau 'oku 'omi 'e he BroadCom ia ha information, sensitive information ka mautolu pea mau hanga 'emautolu 'o publish, 'oku 'uhinga 'a e Kupu 24 ia 'e ala tautea mautolu ia 'o mo'ua 'i he Lao. Tu'u koe 'a e Lao he taimi ni 'oku \$10,000 pē ko e ngāue popula ta'u 'e 3 or both. Ka ko e Infringements ia 'oku 'omai ia he faingamalie ia he Pule'anga ko 'eni mo e 'Eiki Minisita 'e 'oatu pe ho'o Infringements Notice 'a ia teke lava pe 'ekoe 'o totongi ho'o \$2000 ka e 'ikai ke toe 'alu ia 'o hopo. Manatu'i ko e ngaahi me'a ia ko eni 'oku 'osi fakapapau'i ia, fakapapau'i 'aupito 'oku maumau'i e Lao. 'A ia he 'ikai ke toe 'alu ia ki he Fakamaau'anga 'o fai ai ha tu'utu'uni kiai 'a e Fakamaau pea 'oku tu'utu'uni mahino pe kiai 'a e Lao ia 'o kapau 'e mo'ua tene totongi 'eia 'a e \$10,000, meia tekimautolu ia koe 'a e Regulator pe ko ha taha 'i he'emaui kau ngāue. 'A ia 'oku fo'i direct mai pe e Kupu 24 ko eni 'a e Lao e Fetu'utaki 'ia tekimautolu 'a ia nau lave atu kiai 'o kapau temau hanga 'o publish. Lea ia koe 'a e ngaue koe tene fakahoko 'o ka maumau ai e Lao 'o kapau temau hanga o pulusi ha Lao 'oku 'omi mei he 'emaui kau ma'u laiseni, ha fakamatala pelepelengesi pea mau hanga 'emautolu 'o pulusi, 'oku 'ikai ke mou 'ilo moutolu ia kiai 'a ia 'e ala tautea mautolu ia kiai.

Ko e Kupu 30 'o e Lao, ko e Kupu ia ko ee 'oku ne hanga 'o tautea'i ha network operator pe ko ha radio operator 'oku 'ikai ke ma'u laiseni fakatatau ki he Lao temau faka'ilo ko e pea 'ave ki he Fakamaau'anga he teke mo'ua ko e 'o a'u ki he \$10,000, pe ko e ngāue popula 'i he ta'u 'e 3 or both. Fakatatau ki he infringements he 'ikai he 'ikai ke mau hanga 'emautolu ia 'o faka'ilo kimoutolu he Fakamaau'anga. Temau issue atu pe 'a e Infringements teke totongi 'e koe 'a e \$2000 kia tekimautolu. 'A ia he 'ikai teke to e 'alu ko e ki he Fakamaau'anga teke totongi pe 'e koe 'a e \$2000. 'A ia ko e holo hifo eni ia mei he \$10,000 pe ko e ngāue popula 'i he ta'u 'e 3 pe ko e fakatou'osi 'o 10,000 pe ko e ngāue popula ta'u 'e 3. 'A ia ko e Kupu ia hono 30 hangē koia na'a ku lave atu kiai, 'o kapau 'oku ke lele ko e ho'o pisinisi network pe ko e letiō 'oku tekiai ke ma'u ha'o laiseni 'akoe mei he Potungaue pea mei he Pule'anga, 'a ia kapau temau 'ilo 'emautolu ia temau faka'ilo leva ia 'emautolu. Ka 'oku hanga 'e he notice ko eni 'o 'oatu kia tekimoutolu 'a e faingamalie ke mou lava pe 'o totongi mai 'a e fee ko 'eni \$2000 instead of 'ave kimoutolu ki he Fakamaau'anga ke hopo'i pea teke ala mo'ua ko e ai ki he \$10,000. 'O a'u hifo ai ki he ngaahi Kupu ki lalo hange ko e Kupu 35, Kupu 36 'a ia ko e 'ikai keke fai pau ia koe ki he ngaahi laiseni Terms and Conditions 'o e laiseni 'oku mau 'oatu kapau teke maumau'i, tu'u koe 'i he Lao lolotonga teke ala mo'ua koeia 'o lava faka'ilo koe 'i he Fakamaau'anga ki he \$10,000.

Pea 'alu hifo ai pē 'a e ngaahi Kupu ko eni koe 'o e Lao 'o fakatatau ki he ngaahi me'a ko 'eni na'a mau issue 'o a'u ki he Kupu'i Lao 169, ko e Unlawful Discloser ia , 'a ia 'o kapau 'e fiema'u ke fai 'e he Potungāue pe ko e Regulator ha fakatotolo fekau'aki mo ha maumau lao ha network operator. Pea ko e information koia 'ohovale pe kuo leak ia 'o pulusi ia 'i he Media pe ko e ngaahi pepa 'oku tekiai ke kakato 'a e ngāue fakatotolo koia ke fai ko ee hopo. 'E ala tautea'i koeia ko ho'o tuku atu ki tu'a 'a e ngaahi fakamatala koia 'oku tekiai ke maau 'a e fakatotolo kiai mo 'ave koia ki Falehopo ke hopo'i.

'A ia ko e ngaahi fine hange ha ngaahi spot fine 'a ia 'oku 'oange 'a e faingamalie ki he network operator. 'A ia 'oku tau talanoa pē eni hangē ko eni 'oku ma'u laiseni foki 'a e TCC ko e Digicel ko e Tonga Cable 'oku 'i ai mo e Kautaha Operator 'e taha ko e EziNET, hangē ko e BroadCom 'oku 'i ai mo e ngaahi leito FM 88.6, ngaahi laiseni kotoa koia kapau tenau maumau'i e Lao 'a eni na'a ku toki lave atu kiai 'i he ngaahi Kupu ko eni 'oku 'asi ko ee 'i he Lao lolotonga peia tenau ala mo'ua nautolu ia ki he \$10,000, \$20,000 pea 'oku mau hanga leva 'e he Pule'anga he taimi ni 'o 'ai ko eni 'a e notice keke totongi fine pe koeia 'i tu'a, tekiai keke 'alu koeia ki he Fakamaau'anga 'aki 'a e pa'anga ko 'eni 'e \$2000 \$4000 'a ia ko hono fakakātoa ko e ngaahi fee ko eni, ko e 20% 'o e penalty fee ko 'eni 'oku 'asi he Lao. 'A ia 'oku fu'u tokoni lahi 'aupito eni ia ki he kau network operator 'a Tonga ni 'o kapau tenau maumau'i 'a e Lao. Ko e ki'i pa'anga si'isi'i peia, 'oku holoki'aki ia 'a e 80% mei he amount ko ee 'oku 'asi 'i he Lao lolotonga. Hangē koia na'a ku toki lave atu ki ai kapau teke lele ta'e laiseni teke ala mo'ua koeia ki he \$10,000 pe ko e ngāue popula 'i he ta'u 'e 3 pe ko e both. Ko e Infringements Notice ko ee na'a mau issue atu ka ma'u 'oku ke lele ta'e laiseni 'e 'oatu pe ha'o notice 'akoe pea ke totongi pe 'ekoe 'a e \$2000 ka he 'ikai ke to e 'alu ia ki he Fakamaau'anga. Mahalo ko hono fakalukufua peia 'e Luseane 'a e ngaahi Infringements Notice.

Luseane Luani (BroadCom 87.5FM):

'Ai mai ange ha fakatātā, he 'oku 'alu leva 'ete fakakaukau ki he tafa'aki koe na'e maumau'i ai

'etau cable, he 'oku 'i ai leva mo e vakai atu ia 'oku fepaki pea mo e tau'atāina ki he fakamatala.

Paula Ma'u:

Koia Luseane, ko e me'a koena koe ki he pehē 'oku fepaki mo e tau'atāina 'a e ongoongo mo e ngaahi fakamatala 'oku 'ikai ke 'i ai ha'a ne fekau'aki 'a'ana ia mo e ngaahi Infringements ko eni Notice. Ko e printed media ia hangē ko e ngaahi nusipepa 'oku 'ikai ke lave kiai 'emau Lao ia 'amautolu. Ko e Lao ia ko eni 'a e Communications 'oku tāfataha peia ki he hangē ko e me'a na'a ku lave atu kiai ki he kau network operator 'a ia ko e TCC, Digicel, EziNET mo e Tonga Cable Limited mo e kautaha na'a mau toki lesisita mai ki mui ko e Minonet Network pea mo e kau radio operators 'a ia ko e me'a fakaleitō, fekau'aki ia mo e communications fetu'utaki fakaletiō.

Ko e me'a ko ee ki he nusipepa, print koe 'a e 'ū nusipepa pe ko hono publish koe e nusipepa 'oku 'ikai ke lave 'a e Lao ia ko 'eni kiai. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha lave ia 'a e Lao ko eni kiai 'ikai ke 'ia ia ha fekau'aki ia 'a e ngaahi tu'utu'uni ko eni, ka ko hono tefito Luseane 'oku holoki lahi 'e he Infringements ia ko eni 'a e tautea hange nau lave atu kiai 'anenai kapau 'e ma'u ha taha 'oku maumau lao 'e lava mo'ua ki he \$10,000, ko eni ia 'e totongi pē 'a e \$2000. Ka ko e tu'u ko 'eni 'oku tekiai ke mau hanga 'emautolu ia 'o faka'ilo ha network operator pe ko ha taha 'oku mau laiseni 'i he ngaahi Lao ko eni.

Ka ko hono fakalukufua 'e Luseane 'oku 'ikai ke 'i ai ha felāve'i ia 'a e me'a ko 'eni pea mo e Freedom of Information koe 'a e ngaahi fakamatala. 'A ia 'i he 'eku tui 'i hono 'ohake koia 'o e ngaahi me'a ko eni mahalo ko e ma'u hala pe fakatatau ki he Lao ko eni na'a mau toki 'oatu. Ko e me'a ko eni koe 'a ia 'oku 'asi koe 'i he Kupu 24 nau toki lave atu kiai, 'a e sensitive information, 'oku 'uhinga ia ki he information 'oku 'omai he 'emau kau laiseni kia mautolu kemau tauhi pea mau hanga 'emautolu ia 'o pulusi, pe ko ha mau upload he website 'amautolu. 'A ia ko mautolu ia 'e ala tautea'i, 'oku 'ikai ko e kau licensee ia hange ko moutolu 'oku fakataumu'a kiai 'a e Kupu 24.

Pea ko e 'alu hifo koe 'o hange koia na'a ku lave kiai 'anenai, Kupu 30, Kupu 35 ko e kau ma'u

laiseni ia pe ko e liscensee 'a ia 'oku mau hanga koe 'o foaki kiai 'a e laiseni 'o kapau tenau hanga 'o maumau'i 'a e Lao. Pea 'oku ai mo e hangē ko eni ko e fo'i Kupu 156 hangē ko e hanga ha taha 'o maumau'i ha mou network mo e ngaahi ngāue koia, pe ko ha mou ngaahi misini ngaue fakaletiō, 'oku mo'ua ia fakatatau ki he Lao. Kapau 'e tu'utu'uni 'a e Fakamaau'anga keke mo'ua, teke ala mo'ua 'o a'u ki he \$5000 pe ko e ngāue popula 'i he ta'u 'e 3.

Ko e me'a ko eni ki he cable 'oku kehe ia 'oku kei fai e ngāue ia kiai ki he maumau koia 'a e cable ke fakapapau'i 'a e ngaahi me'a na'e hoko kiai. Kae hangē pē ko 'eku lave kiai 'anenai Luseane ko e feinga eni ia 'a e Pule'anga ke tukuhifo 'a e ngaahi totongi penalty 'oku 'asi koe he Lao. 'A ia ko 'eku fakatātā kiai hangē ko e me'a na'aku lave kiai 'anenai kapau 'e ma'u ko e 'oku te ta'e laiseni teke ala mo'ua \$10,000. Fakatatau ki he me'a koia na'a mau toki 'oatu kapau 'e ma'u koe 'oku ke ngāue ta'e laiseni 'e tautea'i pe koeia \$2000. 'A ia 20% 'o e fo'i \$10,000. Mahalo pē kuo mahino atu.

Luseane Luani

Ta ko ena ko e fakama'ala'ala ena 'oku mahino, he 'oku mau kohu mautolu 'oku mau under atu he 'ū me'a ko eni 'a e communication, ta koe ko e fo'i me'a ia 'amoutolu peia 'i ho'omou tafa'aki ki ho'omou kau ma'u laiseni. Mau pehē foki 'emautolu ko e 'uhinga mai, katoa katoa 'i he under koe 'i he communications kau ai 'a e media. Ka 'oku mahino mai ia 'i ho'o fakama'ala'ala 'oku 'ikai.

Paula Ma'u:

'Ikai, ko e me'a ia ko eni 'oku fakatatau peia kia nautolu koe 'oku mau hanga laiseni. Hangē ko 'eku lau ko e printed media pe ko e ngaahi nusipepa mo e ngaahi me'a katoa koia 'oku 'ikai ke 'i he malumalu ia 'o e Lao ko eni. 'Oku 'ikai ke 'i ai ha'amau kaunga 'amautolu kiai.

Luseane Luani:

'A ia ko ho'omou feinga foki eni 'amoutolu ia ke to e mā'opo'opo ange ho'omou tafa'aki, 'uhinga pe 'a'aku ia 'a e me'a ko eni 'a e 'ū information mo e 'ū fakamatala 'oku fafanga atu pea mo e 'ū mea koia 'oku ha'u ki tu'a 'o hangē ko e tu'u ko eni 'a e Lao mo e Tu'utu'uni. 'Oku 'i fe leva 'a e Social Media ia?

Paula Ma'u:

Ko e Social Media 'a eni 'oku lolotonga fai kiai 'emau ngāue 'amautolu he taimí ni ki he Computer Crimes Bill 'a ia 'oku 'osi tali ia 'e he Pule'anga 'e fakahū atu ia ki Fale Alea. Ka 'oku lava pē 'e he'emau Communications Act 'amautolu he taimí ni 'o fakahoko 'a e ngāue kiai. Ko e Social Media 'oku ha'u foki ia he ngaahi network. 'A ia hangē ko 'eni kapau 'oku ke mēmipa 'i he TCC pe ko e Digicel kapau teke ha'u ai ho'o Social Media ka 'oku tokanga'i makehe ia mei he Pule'anga mei he tafa'aki koia 'a e 'Āteni Seniale. Hangē ko e Facebook 'oku fekau'aki 'enau ngaue 'anautolu ia mo e Facebook. Pea 'oku osi fai 'e ngāue ia kiai pea 'oku 'osi 'i ai 'a e ngaahi case ia 'oku ma'u ai. 'A ia ko hono take down pē 'a e 'ū peesi koia 'o 'ikai ke 'i ai ha tautea.

'A ia ko e me'a koia nau lave atu kiai ki he Infringements Notice ko eni 'oku 'ikai ke felāve'i ia mo e ngaahi me'a ko ia he social media. Ko e me'a pē eni ia ki he ngaahi network 'a ia 'o fakatatau ki he ngaahi laiseni ko ia 'oku hanga 'o laiseni.

ENDS.

Issued by the: Ministry of Meteorology, Energy, Information, Disaster Management, Environment, Climate Change and Communications.